

A JELEN SÚLYA

■ Közhely ugyan kimondani, hogy a nyelv közügy, s ilyen esetben nem egyszerűen a beszélők érdekeltségére kell utalnunk kizárólag – ami persze a legkézenfekvőbb lenne –, hanem ennek a kérdésnek egy olyan vonatkozására például, amely a nyelvet s a nyelvi kérdést nemcsak a nyelvészet illetékességi körébe sorolja. A nyelv mindenekelőtt a gondolkodás s ezáltal a megismerés kérdése, de lelket, életmódot, történelmet, irodalmat magában hordó élő folyam. Átala nyilvánulhatsz meg emberként és valamely nemzet tagjaként. Szólj, s megmondom, ki vagy...

Tudjuk, nyelv és nyelvhasználó, azaz beszélő igen szoros, egymásra ható, egymást alakító kapcsolatban vannak, amit a nyelvtudomány egyik klasszikusa, Humboldt úgy fogalmazott meg, hogy „ugyanazzal a művelettel, amellyel az ember kitermeli magából a nyelvet, egyben bele is szövi magát”. Ezt a gondolatot *Szimbólum és értelmezés* című nyelvészeti tanulmányában idézte Benő Attila (*A dolgok másik neve*. Kolozsvár, Komp-Press Kiadó, 2011). Ennek a bonyolult viszonyoknak a vizsgálatában áll a nyelvtudomány egyik fontos törekvése, s rögtön hozzá kell tennem, ha e tudomány művelője még költő is, mint Benő Attila, akkor bizonyára fokozottabban figyel nyelv és beszélő, nyelv és gondolkodás ama viszonyára, amelynek során az ember úgymond beleszövi magát a nyelvbe, hiszen tudnia is és éreznie is kell neki, hogy – Arany János egyik gondolatát véve át – mi teszi széppé és jóvá a nyelvet.

A szerző tehát költőként vált ismertté, az 1990-es évek első felében lépett fel mint a rendszerváltás utáni első nemzedék tagja, kötetten is Fekete Vincével, Orbán János Déneséssel együtt jelentkezett (*Csontkalitka*, 1995), de tanulmányai befejezése óta egyetemi oktatóként dolgozik, ezért abban a különleges, mondhatni fokozott felelősséggel járó helyzetben van, hogy egy személyben – Arany János szavaival szólva – nyelvész úr és költő. Nyelvész énje így jobban „tudja”, költő énje pedig jobban „érzi” a nyelvet, amelyre reflektál mindennapi tevékenysége során, illetve amelyet „anyagként” és költői hivatása lehetőségeként nem kerülhet meg. Persze Arany élesen különválasztja a tudóst a művésztől, egyiknek az értelmi megismerést, másinak a megérzést tulajdonítva: „A nyelvnek is törvényeit: / Széppé, jóvá mi teszi: / Nyelvész urak jobban „tudják”, / A költő jobban „érzi”. (*Aisthesis*. Megérzés)

Induló költőként a verset hűtlen játszótársának tartotta Benő, ugyanakkor nem hallgatta el érzését, megvallotta ugyanis, hogy e játszótárs „szeszélyességét kezdem megszokni, / mert furcsa barátságunk hosszú távlatúnak ígérkezik”.

Benő Attila költői indulása óta, láttuk, több mint két évtized telt el, ama furcsa barátság „játszótársával” ma is tart, negyedik verseskötete éppen a tavalyi évben jelent meg *Egy század arcai* címmel. Azt mondhatom, helyesen gondolta Benő költői énje, hogy a hadsereg, még pontosabban az ő esetében a rendszerváltás előtti kötelező katonai szolgálat mint írói téma kiváló lehetőséget kínál az emberi természet bemutatására, a viselkedésformák nyomon követésére, ugyanakkor a hadseregről mint egy társadalmat sematikusán leképező viszonyrendszerrel beszélve lehetővé válik az egész társadalmat érintő jelenségek és folyamatok képletes megnevezése („tágasabb kaszárnyák a civil világok”), lévén hogy éppen Benő Attila, pontosabban nyelvész énje mutatott rá egy másik területen, tehát nem a költői, hanem a politikai nyelvhasználatban érvényesülő egyik metafora, a vita mint háború jelentésére, leszögeszvé

A hatalom (továbbélő) metaforái című tanulmányában, hogy „mindenki számára világos, hogy a hadseregben kiélezetten érvényesülnek a szerepek, funkciók, hatalmi viszonyok.” (Benő Attila i. m. 37.).

A társadalmi-hatalmi viszonyokról beszélve tehát többnyire metaforikusan fejezzük ki magunkat, a hatalom megszerzése és megtartása katonai, harci műveletként értelmeződik, ilyen pedig a háború mint metafora, s ennek a jelentésköréhez tartozó fogalmak: hadsereg, vezérkar, katona, harc, ütközet, fegyver, győzelem, vereség stb.

A század arcaiban ugyancsak a háború dúlásáról, harcról, ütközetekről, hatalmi játszmákról, győzelemről és verségről van szó végső soron, ha nem is harctereken, szárazon, tengeren vagy levegőben zajlik mindez, hanem jól körülhatárolt helyszíneken és színhelyeken a román fővárosban, laktanyában, hálótermekben, gyakorlótéren, katonai őrhelyeken, zárkában, de mindenekelőtt emberi lelkekben. S minderről nem az epika, hanem a líra nyelvén, egy huszonegy darabból álló, elő- és utóhanggal keretezett, poémának nevezett versciklusban számol be a szerző...

Kiviláglik ebből a lírai portrészorozatból, hogy például az elvtelenül alkalmazkodónak a hadsereg jó lehetőség a „kibontakozáshoz”, hogy a szolgálatkü előtt semmilyen magasabb rendű szellemi-lelki érték, még saját nemzeti himnusz sem szent, célja csakis a mindenkori gazda kiszolgálása. Látni aztán, hogyan sérül a parancs uralma alatt a magába zárkozó ifjú lelki épsége, vagy azt, hogy akiben túlteng az erőszak, abból kiszorul a jóézés és a józan ítélőképesség. Egy ilyen „színlelt háborúban” súlyosan büntetendő a személyes vélemény hangoztatása és bármiféle elhajlás az előirtaktól, a rendszabályzattól. Találkozni aztán a túlélő figurájával, aki társai elárulásától nem riad vissza, vagy a személyes lázadóval, akit vagy a nemzeti identitásáért aláznak meg, vagy vallásos hitéért. Súlyos dráma játszódik le az érettebb, de megcsalt házas fiatalemberben, aki az öngyilkosságba menekül...

Jogos tehát a lírai ének egykori önmagát a Diák figurájában megjelenítő kérdése, hogy tudniillik „marad-e még valami másság, / méltóság ott, / hol terv szerint színtelenítik / a világot?” (*Sztáncsuj főtörzsőrmester*)

Ugyancsak a Diák alakjához köthető a remény szólama. Ő az, aki a reménytelenséget kétsoros versben megfogalmazó bajtársában feléleszti a bizakodást, ama színlelt háború körülményei között, amikor „nem enyhül súlya a jelennek”. „A sarokban, pókháló peremén / mozdulatlan méh: kövült tünelemény...” – szól a verselő bajtárs pesszimista verses üzenete, de aztán a Diák biztatására nemsokára megszületik benne versének egy reményre hangolt folytatása: „félálmban látja a távolit, / szélsodrásnyi mezőről álmodik”. (*Káz-mér, az írnök*)

A szabadság gondolata köré szerveződő s a szerző által egy átélt nyers valósággal szembenező verssorozat végső üzenete is lehetne ez.

Borcsa János